

بسم الله الرحمن الرحيم



دانشگاه پیام نور

واحد بوشهر

پایان نامه برای دریافت درجه کارشناسی ارشد

رشته : حقوق

گرایش : فقه و مبانی حقوق

عنوان:

بررسی فقهی جرم بغی و محاربه در روایات وقوانین جزایی ایران

استاد راهنما:

دکتر عباس بصیری

استاد مشاور

دکتر بتول گرگین

نگارش:

نازنین صدیق

تیرماه 1401



جمهوری اسلامی ایران
وزارت علوم، تحقیقات و فناوری

دانشگاه پیام نور
استان بوشهر



دانشگاه پیام نور
بوشهر

تاریخ: ۱۳۹۷/۱۲/۱۵
شماره: ۵۰۲۷۱
پیوست:

صور تجلسه دفاع از پایان نامه کارشناسی ارشد

آقای/خانم نازنین صدیق

دانشجوی رشته الهیات فقه و مبانی حقوق اسلامی

به شماره دانشجویی ۹۹۰۱۳۱۸۷۰

تحت عنوان:

بررسی فقهی جرم بغی و محاربه در روایات و قوانین جزایی ایران

جلسه دفاع پایان نامه کارشناسی ارشد نامبرده با حضور هیات داوران در مورخ ۱۴۰۱/۰۴/۱۲ ساعت ۰۹:۰۰

در محل مرکز/واحد بوشهر برگزار و پس از ارزیابی پایان نامه مذکور به شرح زیر ارزیابی گردید.

نمره دفاع بر مبنای ۱۹	نمره دستاورد پژوهشی*	نمره نهایی
۱۸,۷۵	—	۱۸,۷۵
به حروف	—	هجده و هشتاد و پنج درصد
	درجه ارزشیابی	خوب

هیات داوران	نام و نام خانوادگی	مرتبه دانشگاهی	محل خدمت	امضا
استاد راهنما	عباس بصیری	استادیار	دانشگاه پیام نور مرکز بوشهر	
استاد مشاور	بتول گرگین	استادیار	دانشگاه پیام نور مرکز شبانکاره	
استاد داور	محمد چمکوری	استادیار	دانشگاه پیام نور مرکز بوشهر	
نماینده تحصیلات تکمیلی	فریبا ارژنگ نژاد	مسئول تحصیلات تکمیلی	دانشگاه پیام نور مرکز بوشهر	

بوشهر، بلوار شهید چمران،
خیابان غدیر، دانشگاه پیام نور
استان بوشهر.

نمره نامبرده بر اساس بخشنامه‌ها و دستورالعمل‌های مربوط به دستاوردهای پژوهشی مستخرج محاسبه و در تاریخ

..... نهایی شده است.



مهر و امضاء رئیس مرکز

نام و امضای کارشناس پژوهشی مرکز و واحد

(*) نمره دستاورد پژوهشی برابر دستورالعمل مربوط در مهلت مقرر پس از دفاع تعیین شده و توسط کارشناس پژوهشی محاسبه و نمره نهایی اعلام می گردد.

تلفن: ۰۷۷-۳۳۵۴۸۰۱۴
۰۷۷-۳۳۵۵۸۸۸۲
دورنگار: ۰۷۷-۳۳۵۵۹۴۸۹
کد پستی: ۷۵۱۵۸۷۳۳۹۴
سایت: bushehr.pnu.ac.ir

سپاس‌گزاری:

ستایش و سپاس حقیقی مختص خدایی است که در چرخه خلقت خویش انسان‌ها را به زیباترین صورت خلق نمود و با نیروی خامه و قلم قدرت خود، جامعه بشریت را به زیور علم و دانش آراست و آشنا ساخت تا در کنار نعمت گرانبهای عقل و فطرت بتوانند به قله‌های رفیع کمال و معرفت اساسی دست یابند.

درود خداوند بر پیامبر اسلام والاترین عالم و معلم جامعه بشریت و بر خاندان ارجمندش که با قلبهای سرشار از حب و عشق به خداوند سراسر عمر و مساعی خود را در جهت تعلیم و ارشاد جوامع بشری مصروف داشتند.

بر خود واجب دانسته از زحمات کلیه اساتید دانشگاه خصوصاً جناب دکتر عباس بصیری از صمیم قلب تشکر و قدردانی نمایم.

تقدیم به:

مادر

که بی نهایت اعداد حرمتش را شمارشگر نیست.

پدر

که اقیانوسی از مرکب وصف صلابتش را قادر نیست.

و استاد

که چون شمع فروزان روشنی بخش راهم بود.

این یادگار و تمامی هر آنچه دارم را به شما تقدیم می‌کنم.

فهرست مطالب

1 مقدمه

2 چکیده

3 فصل اول: کلیات

3-1 بیان مساله

2-1 پرسش های تحقیق

3-1 فرضیه های تحقیق

4-1 اهداف تحقیق

5-1 ضرورت و اهمیت تحقیق

6-1 سوابق مربوط به تحقیق

7-1 روش تحقیق

8-1 سازماندهی تحقیق

10 فصل دوم: مفاهیم و مبانی نظری تحقیق

11 1-2 مفهوم شناسی امنیت

11 1-1-2 تعریف امنیت

12 2-1-2 اهمیت امنیت

14 3-1-2 انواع امنیت

- 14 1-3-1-2 امنیت فردی
- 15 2-3-1-2 امنیت عمومی
- 17 3-3-1-2 امنیت ملی
- 17 4-3-1-2 امنیت سیاسی
- 19 5-3-1-2 امنیت داخلی
- 20 6-3-1-2 امنیت اجتماعی
- 22 2-2 مفهوم شناسی بغی
- 22 1-2-2 تعریف بغی در لغت
- 23 2-2-2 تعریف بغی در اصطلاح
- 27 3-2 مفهوم شناسی محاربه
- 27 1-3-2 تعریف محاربه در لغت
- 28 2-3-2 تعریف محاربه در اصطلاح
- 31 3-3-2 نحوه تحقق محاربه از نظرگاه فقه فریقین
- 31 1-3-3-2 تجرید سلاح
- 32 2-3-3-2 قصد الاخافه
- 33 3-3-3-2 حصول خوف در دیگران
- 34 4-3-3-2 اهل فتنه بودن

35.....4-2 مفهوم شناسی جرم سیاسی

35.....1-4-2 تعریف جرم سیاسی

37.....2-4-2 تاریخچه جرم سیاسی

37.....3-4-2 عناصر جرم سیاسی

38.....4-4-2 مجازات جرم سیاسی

40.....فصل سوم: رابطه جرم بغی، محاربه و جرم سیاسی

41.....1-3 پیوستگی و ارتباط محاربه با مفاهیم مشابه

41.....1-1-3 رابطه و ضابطه محاربه با افساد فی الارض

44.....2-1-3 رابطه و ضابطه محاربه با بغی

45.....3-1-3 رابطه و ضابطه محاربه با افساد فی الارض

46.....2-3 ارتباط جرم سیاسی با مفاهیم مشابه

46.....1-2-3 رابطه جرم سیاسی با بغی

49.....1-2-3 رابطه جرم سیاسی با افساد فی الارض

51.....فصل سوم: رابطه جرم بغی، محاربه و جرم سیاسی

52.....	1-4 تحلیل جرم بنی در فقه و رویه قضایی
52.....	1-1-4 مبانی بنی در فقه جزایی
52.....	1-1-1-4 دیدگاه فقها در ارتباط با بنی
52.....	2-1-1-4 مبانی جرم انگاری جرم بنی در فقه
56.....	2-1-4 مبانی بنی در حقوق موضوعه ایران
56.....	1-2-1-4 رکن قانونی بنی
58.....	1-2-1-4 رکن مادی بنی
58.....	1-2-1-4 رکن معنوی بنی
59.....	3-1-4 احکام جرم بنی
59.....	1-3-1-4 احکام ماهوی جرم بنی
61.....	2-3-1-4 احکام شکلی جرم بنی
63.....	2-4 تحلیل جرم محاربه در فقه و رویه قضایی
63.....	1-2-4 محاربه از منظر فقه جزایی
63.....	1-2-1-4 مبانی جرم انگاری فقهی جرم محاربه
72.....	2-2-1-4 تبیین اجمالی مجازات های چهارگانه محاربه از منظر فقهای شیعه
75.....	3-2-1-4 شرایط اثبات جرم محاربه
83.....	4-2-1-4 موارد عدم ثبوت جرم محاربه

88.....2-2-4 محاربه از منظر حقوق جزایی ایران

88.....1-2-2-4 نحوه جرم انگاری محاربه در قانون مجازات

92.....2-2-2-4 مزیت قانون مجازات 1392 نسبت به جرم انگاری محاربه

94 نتیجه گیری و پیشنهادات

95 نتیجه گیری

99 پیشنهادات

100 منابع

100 الف: کتاب های فقهی

104 ب: کتاب های حقوقی

106 پ: مقالات

107 چکیده انگلیسی

مقدمه

تأثیرپذیری و کمال‌طلبی علم حقوق از فقه امامیه در جامعه اسلامی اقتضاء دارد که دانش‌پژوهی خاصیت‌دار و واکنش‌های موازی بر یکدیگر جهت استحکام بخشیدن به شاکله فکری فقها و حقوقدانان، ژرف‌نگری در راستای ارتباط افکار با یکدیگر و اجتناب از کج‌نگری را به عنوان سیاقی برای ایجاد وابستگی سازمانی پدیدآور در عرصه حل معضلات حکمی قوانین در نظر بگیرند. علی‌رغم گسترش معنایی و تعمیم برخی احکام حقوقی با محوریت جرایم محاربه و بغی، نواقصی مشاهده می‌گردد. از آنجایی که سیاست کیفری اسلام و فقه در مقابل مجرمان سیاسی، از مجازاتهای سنگینی در قالب تعزیر و حدود و دیگر مجازات باره کرده و جرم‌هایی که بر علیه امام و حکومت و براندازی نظام اسلامی یا برای ضربه زدن به اسلام و یا ناقص بودن دین اسلام و تحقیر آن صورت می‌گیرد، جرم سیاسی محسوب میشوند. مصادیق بارز جرم سیاسی در فقه اسلام، بغات، محاربه و افساد در زمین و همچنین ارتداد میباشد که فقها با توجه به هر نوع جرم، مجازاتهایی اعمال کرده‌اند تا درس عبرتی برای کسانی باشد که بر علیه حکومت دست به قیام می‌زنند و یا موجب تحقیر دین اسلام می‌شوند. نگارنده در این پایان‌نامه در صدد پرداختن به تمام مباحث فقهی و حقوقی موضوع می‌باشد. لذا از خوانندگان محترم خواستارم که ایرادات پژوهش حاضر را به دیده اغماض بنگرند.

من الله توفیق

نازنین صدیق

چکیده

هرچند که در جرم محاربه در فقه و حقوق تعامل معنایی دارد اما امروزه منظر قانونگذار ایران با نگرش به مفهوم شناسی بغی در متون فقه که قیام بر علیه نظام است انطباقپذیری ساختاری ندارد. این پایان نامه به روش توصیفی تحلیلی با چند سؤال روبروست از جمله اینکه آیا مجازات تعیین شده برای بغی و محاربه در قانون مجازات اسلامی مصوب سال 92 با احکام بغی و محاربه در فقه تناسب دارد؟ ثانیاً آیا جرم بغی و محاربه در فقه و حقوق از جرایم تعزیری است یا حدی؟ ثالثاً ملاک جرم بغی در قانون مجازات اسلامی بعنوان جرم حدی چیست؟ رابعاً قانونگذار با کدام استدلال جرم بغی و محاربه را بعنوان جرایم علیه امنیت قلمداد گردیده است؟ اهداف اصلی که در این موضوع مورد توجه قرار گرفته عبارت است از شناسایی معیار جرم بغی در قانون مجازات اسلامی 92، تبیین جرم بغی و محاربه در روایات و تعیین ویژگی‌های جرایم علیه امنیت و در باب اهداف فرعی ارائه تعریفی جامع از جرم محاربه و افساد فی الارض از منظر شرعی و حقوقی می‌باشد. برآیند اینکه، هر چند در تطبیق محاربه در شرع و قانون جزایی یکسان سازی جرم انگاری و پاسخدهی وجود دارد؛ اما در جرم بغی با توجه به تعزیری بودن و عدم تعیین سازی مجازات آن توسط شرع، اما مشاهده می‌گردد که پاسخدهی به آن در حقوق کیفری ایران و احتساب جرایم حدی، انطباق‌پذیری با پاسخدهی شرعی مشاهده نمی‌شود.

کلید واژه: محاربه، بغی، امنیت، آسایش عمومی، اصل قانونی بودن جرم و مجازات‌ها

فصل اول:

کلیات تحقیق

1-1- بیان مساله

معنی لغوی محارب گرفته شده که متضاد آن کلمه‌ی «سَلَم» به معنی «صلح» می‌باشد. در حقیقت فقها در تفسیر محاربه با خدا و رسول خدا، لازم غالب این محاربه یعنی تهدید و ارباب مسلمان و جامعه اسلامی را ملاک قرار داده‌اند در حالی که افراد مرتکب کبائر مانند: قتل نفس، ارتداد، سرقت، و حتی زنا هم به نوعی عملاً به محاربه خدا و رسول بر خواسته‌اند و اصولاً می‌توان گفت که محارب خدا و رسول، همان دشمنان مهاجم به دارالاسلام می‌باشند که با این تفسیر مرز میان جرم محاربه و سایر عناوین مجرم بر داشته می‌شود.

«بغی» در لغت به معنای طلب توأم با خروج از حدّ اعتدال، برتری طلبی، تفوق‌جویی و ظلم و ستم ذکر شده است. بنابراین این دو جرایم از جرایمی هستند که بدون سابقه‌ی قانونگذاری و فقط براساس ادله‌ی شرعی وارد حقوق موضوعه‌ی کیفری ایران شد، بزه‌ی «محاربه» است که به عنوان مصداق کامل جرایم علیه امنیت در حکم آن به حساب آمده و مجازات محارب برای آن تعیین شده است. در حالی که این عنوان در زمره‌ی جرایم حدی بود و می‌بایست مشمول سیاست‌های خاص کیفری قانون قرار می‌گرفت. به طور معمول، یک قانون که پس از مدتی نامتناسب تشخیص داده می‌شود، اصلاح می‌گردد یا به طور کامل لغو می‌شود. به جهت ابهامات متعدد قانونی و حقوقی که در این زمینه وجود داشت، این عنوان به تدریج توسعه‌ی زیادی پیدا کرد و با وجود مستندات شرعی در خصوص جرایم علیه امنیت عمومی و حاکمیت به صورت مجزا، مفهوم جرایم علیه امنیت داخلی حکومت اسلامی با جرایم علیه امنیت عمومی مردم به نوعی امتزاج پیدا می‌کند.

از طرفی دیگر با توجه به مطالب فوق، تعریف اگر اخذ مال به طریق محاربه - نزاع و درگیری - نباشد و موجب خوف و هراس نگردد و مالی اخذ نشود، مطابق ذیل ماده 279 قانون مجازات اسلامی مصوب

1392 : بنابراین اگر در اثر ناتوانی، امکان تحقق هراس و بستن راه وجود نداشته باشد؛ فرد محارب

محسوب نمی‌شود. از مهم‌ترین خصوصیات این تعریف آن است که تحقق محاربه منوط به تحقق جرم

دیگری تحت عنوان سرقت شده است. در مورد استناد به اینکه محاربه را سرقت کبری می‌نامند، باید گفت

این اطلاق مجازی می‌باشد نه حقیقی؛

نکته قابل توجه این است که منظور از «ریبه»، همان افراد غارت‌گر و دزد می‌باشد که به افراد سابقه‌دار

هم معنا شده است و بعد این که برای تحقق امر قطاع الطريق اصل سرزمینی بودن را مدنظر قرار نمی‌دهند

و مانند سایر فقهای عامه (شافعی، مالکی، احمد، ظاهریه به غیر از حنفیه)، اجازه تسری این احکام داخلی

را به جرائم ارتكابی در خارج از قلمرو حاکمیت اسلام می‌دهند. در واقع، تعریف وی مطابق تعریف شیخ

طوسی می‌باشد و با توجه به عبارت «در هر جایی این عمل از کسی ثابت گردد» وی هم تحقق آن را در

سرزمین شرک نیز محارب محسوب می‌کند.

2-1-2- سؤال‌های تحقیق

1-2-2-1- سؤال‌های اصلی:

1- آیا مجازات تعیین شده برای بغی و محاربه در قانون مجازات اسلامی مصوب سال 92 با احکام

بغی و محاربه در فقه تناسب دارد؟

2- آیا جرم بغی و محاربه در فقه و حقوق از جرایم تعزیری است یا حدی؟

1-2-2-2- سؤال‌های فرعی:

1- ملاک جرم بغی در قانون مجازات اسلامی بعنوان جرم حدی چیست؟

2- قانونگذار با کدام استدلال جرم بغی و محاربه را بعنوان جرایم علیه امنیت قلمداد گردیده است؟

1-3-3- فرضیه‌های تحقیق

1-3-1- فرضیه سئوال اصلی

1- از آنجایی که بغی از منظر مفهوم شناسی با مضامین محاربه دارای ارتباط معنایی خاصی با نظرات فقها نیست لذا قانونگذار در این موضوع به معیار عینی توجه نموده است.

2- هر چند در تطبیق محاربه در شرع و قانون جزایی یکسان سازی جرم انگاری و پاسخدهی وجود دارد؛ اما در جرم بغی با توجه به تعزیری بودن و عدم تعیین سازی مجازات آن توسط شرع، اما مشاهده می‌گردد که پاسخدهی به آن در حقوق کیفری ایران و احتساب جرایم حدی، انطباق‌پذیری با پاسخدهی شرعی مشاهده نمی‌شود.

1-3-2- فرضیه‌های سئوال فرعی

1- به نظر می‌رسد قانونگذار با استدلال به نظر غیر مشهور فقها، مجازات بغی را جز جرایم حدی معارفه نموده است. این نظر هرچند مخالف نظر مشهور فقهاست ولی از لحاظ قانونگذاری موجه است.

2- به نظر می‌رسد از آنجایی که بغی و محاربه اقدام علیه امنیت و آسایش عمومی مسلمانان می‌باشد، قانونگذار این جرایم را از جمله جرایم علیه امنیت عمومی قرار داده است.

1-4- اهداف تحقيق

1-4-1- اهداف اصلى تحقيق

1- شناسايى معيار جرم بغي در قانون مجازات اسلامى 92.

2- تبين جرم بغي و محاربه در روايات.

3- تعيين ويژگى هاى جرايم عليه امنيت .

1-4-2- اهداف فرعى تحقيق

1- بررسى تعريف متقن از محاربه و افساد فى الارض در قانون مجازات اسلامى.

2- بررسى و تطبيق جرم سياسى با جرم محاربه و بغي.

3- ارائه تعريفى جامع از جرم محاربه و افساد فى الارض از ديدگاه فقها و حقوقدانان .

1-5- اهميت و ضرورت انجام تحقيق

ضرورت گسترش و دامنه ي مفهوم امنيت در جامعه اسلامى سبب ساز جرم انگارى جرايم محاربه و

بغى و پاسخدهى كيفرى براى ممانعت از انجام آنها شده است. بنابر اين متعاقب آن، در رويه هاى قضايى

برخوردهاى متفاوتى با اين دو موضوع شده است و مفهوم اين عنوان در جرايم عليه امنيت داخلى دولت

و حاکميت و جرايم عليه امنيت عمومى و مردم جاى تأمل مى باشد.

1-6- سوابق و پیشینه تحقیق

در خصوص این موضوع اگرچه کتاب ها، مقالات و پایان نامه های در این رابطه تدوین گردیده است که در نهایت ما به چند مورد اشاره می نماییم.

- قطب، علی، (1387)، فی ظلال القرآن، جلد 4، ترجمه مصطفی خرم دل، نشر احسان (در واقع، وی به عنوان یک مفسر هیچ کدام از ملاک هایی که فقها برای تحقق این جرم در نظر می گیرند را در تعریف لحاظ نمی کند و با توجه به اضافه شدن محاربه به خدا و رسول (ص) آن را مطلق و معتقد است که جنگ با آن در زمره جرم بغات قرار می گیرد. بنابراین محاربه جنگ با حاکم را هم در بر می گیرد).

- هاشمی شاهرودی، محمود، (1378)، بایسته های فقه جزا، تهران، نشر میزان (بعضی از علما معتقد هستند تصور این که سخن شیخ طوسی در اینجا بر خلاف «المبسوط» است، نادرست می باشد. در این کتاب بیشتر به کلیات جزایی در نظام فقهی کشور پرداخته که هر چند با موضوع پیش رو شباهتهایی دارد اما به دلیل خاص بودن گستره با کتاب مذکور تفاوت وجود دارد.

- میر محمد صادقی، حسین، (1392)، جرائم علیه امنیت و آسایش عمومی، در این پژوهش به جرم انگاری حقوق جزایی کشور به جرایم محاربه و بغی پرداخته که به لحاظ اینکه در پایان نامه پیش رو به مفهوم شناسی فقهی و زوایای مغفول فقهی می پردازیم دارای افتراق است.

- حسن پور بافرانی، حسین، (1391)، مقاله تحلیل جرم قیام مسلحانه (این مقاله در جرم بغی در صدد است تا به پارامترهای بغی در حقوق ایران پرداخته که با توجه به اینکه پایان نامه مباحث فقهی با محوریت آیات و روایات را مدنظر قرار گرفته با مقاله دارای افتراق است.

- بابایی، محمد، (1393)، مقاله ارزیابی سیاست جرم زدایی قانون پنجم توسعه، (با وجود سیاست پاسخدهی به جرایم مزبور قصد در جلوگیری از وجود آنها دارد اما با تصویب قانون مجازات اسلامی 1392 قانون گذار در رفتاری انتقاد آمیز رفتارهای را جرم انگاری کرده است که در قانون مجازات پیشین سابقه‌ای نداشت و در خصوص جرم بغی با دیدگاهی توسعه ای در عرصه‌های گوناگون تجلی یافته است.

1-7- روش تحقیق

- 1- روش تحقیق در این پایان نامه توصیفی و تحلیلی است.
- 2- روش گردآوری اطلاعات، منابع کتابخانه ای، اینترنتی می باشد.
- 3- روش تجزیه و تحلیل اطلاعات از طریق فیش برداری های جمع آوری شده و با اتکای به روشهای کیفی به تجزیه و تحلیل اطلاعات پرداخته است.

1-8- سازماندهی تحقیق

نگارنده جهت نیل به اهداف پایان نامه در ابتدا به کلیات پایان نامه پرداخته که روندی است که در تمام پژوهشها وجود دارد. محقق در فصل دوم به تعاریف، مفاهیم و مبانی نظری تحقیق با محوریت مفهوم شناسی امنیت، بغی، محاربه و جرم سیاسی پرداخته است. در پژوهش حاضر، فصل سوم به رابطه جرم بغی، محاربه و جرم سیاسی اختصاص یافته است. همچنین، فصل چهارم تحلیل جرم بغی و محاربه در فقه و رویه قضایی و در نهایت در فصل پنجم با توجه به تدوین پایان نامه دست به نتیجه گیری زده ایم.

فصل دوم:

مفاهیم و مبانی نظری تحقیق